

SITUAȚIA ECONOMICĂ A JUDEȚULUI TULCEA ÎN ANII 1878–1916

PETRU ZAHARIA
LENUȚA GHERASIM

După 1878, regăsindu-și locul și menirea în organismul țării, în cîteva decenii, județul Tulcea și-a schimbat înfățișarea părăsind calea perspectivelor limitate oferite de vechea stăpînire otomană, beneficiind de condiții noi de dezvoltare a industriei ca și a celorlalte domenii ale vieții economice.

Agricultura constituia principala ramură economică a județului Tulcea, în mediul rural locuind la 1916, 71,6% din populație.

În perioada 1878–1916 s-a desfășurat o intensă activitate de legiferare în legătură cu agricultura dobrogeană⁸. Dreptul otoman reglementa în chip complicat proprietatea imobiliară⁹ rurală înainte prima datorie a legislației românești a fost aceea de a unifica regimul său pe toată întinderea țării, nu numai în interesul românilor dar chiar ale populației musulmane¹⁰. Legile pentru reglementarea proprietății imobiliare în Dobrogea din anii 1882, 1884, 1885, 1889, 1893, 1908¹¹ au înlocuit sistemul posesiunilor condiționate cu dreptul de proprietate absolută, prin răscumpărarea dijmei. Totodată s-au individualizat loturile particulare potrivit titlurilor verificate și admise. S-au delimitat apoi vîtrele satelor și orașelor, izlazurile și pădurile comunale, rezervîndu-se terenuri pentru întreținerea școlilor și așezămintelor religioase¹². Începînd din 1886 statul român a trecut la parcelarea și vinzarea pămînturilor la prețuri mici celor care se stabileau în mod permanent și definitiv în Dobrogea¹³.

Situația repartizării pămîntului arabil între proprietari atestă o diferențiere între țărani la sfîrșitul perioadei în anul 1916. În anul 1892, gospodăriile între 1–10 ha aveau 60,3% din pămîntul arabil, cele de 10–100 ha aveau 8,3%, mariile proprietăți 14,1% și statul 17,3%.¹⁴ La 1916 situația proprietăților rurale se schimbă datorită legilor de reglementare a proprietății prin care o parte din pămîntul statului este vîndut iar o parte din mariile proprietăți desființate¹⁵. Astfel în ultimul an de pace marca proprietate reprezenta 0,5% din numărul proprietarilor de pămînt și avea 2% din suprafața arabilă¹⁶. Gospodăriile țărănești mici: pînă la 5 ha reprezentau 11,9% din total și aveau 11,5% din pămînt¹⁷. Gospodăriile mijlocii și mari dețineau: cele între 10–25 ha – 17,5% din pămînt (4,6% din totalul gospodăriilor); între 25–50 ha – 8,4% (2,1% din gospodării) și cele între 50–100 ha – 2,0% (1,0% din gospodării)¹⁸. Țărani care nu aveau pămînt (puțini la număr în județ) și cei cu loturi pînă la 10 ha nu erau independenți din punct de vedere economic fiind obligați să încheie contracte de muncă cu cei instărați și statul¹⁹ (acest fenomen se poate observa mai bine pentru anii 1910–1916)²⁰.

Datele statistice, menționate mai sus, privind județul Tulcea arată într-adevăr o schimbare în structura țărănimii. Țărănamea – clasă omogenă pînă atunci-a dispărut, în locul ei s-au accentuat unele tipuri de populație sătească: burghezia rurală, țărănamea săracă și categoriile intermediare. Cu toate acestea, procesul diferențierii în județul Tulcea era totuși în fază de început și nu luase amploarea din alte județe. Această situație și lipsa unei proprietăți moșierești intinse explică de ce la 1907 lupta de clasă a țărănimii tulcene nu a luat proporțiile cunoscute în restul României²¹.

Un alt aspect important al dezvoltării capitalismului în agricultură l-au constituit schimbările în producție, ca urmare a orientării tot mai intense către piata a producției

agricole. În acești ani agricultura județului Tulcea a înregistrat un progres evident, crescind suprafețele cultivate de la 51.900 ha (la 1879) la 198.048 ha în 1916¹⁶. Deși culturile de plante tehnice legume, etc., au înregistrat unele progrese, agricultura a rămas predominant cerealieră. Analiza repartiției culturilor în cadrul suprafeței cultivate în anul 1916 ne dă o serie de informații importante pentru cunoașterea stadiului de dezvoltare a agriculturii din perioada respectivă. Având o suprafață de 862.600 ha¹⁷, județul Tulcea avea la 1916, 284.300 ha de teren productiv și doar 198.048 ha de teren cultivat (22,96%)¹⁸. Culturile propriu zise ocupau 184.261 ha, nutrețurile 10.238 ha, viile 3546 ha și 3 ha de livezi¹⁹. Din cele 184.261 ha de culturi propriu-zise, cerealelor le revineau 167.486 ha (90,9%), plantelor textile și oleaginoase 9731 ha (5,28%), legumelor 3119 ha (1,69%) și diverselor culturi 3925 ha (2,13%)²⁰. Ca și în restul României predominant cultura cerealelor, cu toate acestea întinderea cultivată în județul Tulcea ocupă relativ o suprafață mai mică. Plantele textile, oleaginoase și legumele ocupă suprafețe mai mari decât în restul României (9,1% față de 3,48% la 1916)²¹.

Unele progrese au fost realizate în agricultură în înzestrarea cu mașini și ușelte agricole. În anul 1904 existau următoarele mașini cu tractiune animală, ușelte și inventar agricol: 9 mașini de treierat, 1421 mașini de secerat, 438 mașini de vînturat, 2908 grape de fier, 10.775 pluguri din fier și 13.428 de căruțe²². Cu toate aceste progrese agricultura județului era rămasă în urmă cu înzestrarea tehnică, mai ales în ceea ce privește gospodăriile țărănești care aveau pînă la 5 ha de pămînt. După 1900 încep să apară magazine specializate în ușelte și mașini agricole, iar la 1905 prima Fabrică de ușelte „Dobrogeana” la Cataloi²³.

Referitor la repartitia animalelor de muncă la 1904 se constată că 690 de familii țărănești nu aveau șeptel, majoritatea vitelor de muncă aparținând categoriei de țărani cu 10–25 ha pămînt²⁴. În tot județul eran 54.483 vite de muncă revenind 2,95 ha de pămînt arabil pentru o vită.

În anul 1904 revineau la 3 locuitor un cal, la 2,4 locuitori un bou, la 1,2 locuitori o oaie și la 5,4 locuitori un porc²⁵. Un rol important l-a avut apicultura, în anul 1887 județul Tulcea avea 14.197 stupi și obținea o producție de 38.170 kg miere²⁶.

Investițiile efectuate în inventar, în îmbunătățiri funciare, în pregătirea de cadre calificate erau deosebit de mici în comparație cu cele ce se făceau în alte județe (în special în Transilvania). Aceasta a și făcut ca agricultura județului Tulcea să rămînă o agricultură extensivă. În anii 1879–1916 producțiiile medii la hecțar obținute la unele plante au fost următoarele: la orz 831 kg, la ovăz 524,8 kg, la grâu 429 kg și la porumb 606,4 kg²⁷. Cu excepția culturii orzului unde județul Tulcea s-a numărat în toți acești ani printre județele fruntașe atât la suprafețele cultivate, producții și mediile la hecțar, la restul plantelor cerealiere situația a fost inferioară restului țării²⁸. Caijitatea cerealelor din această zonă a fost inferioară tuturor județelor iar din această cauză prețul lor de comercializare a fost deosebit de mic (66–89 lei pentru o tonă)²⁹.

Progrese însemnate au dobîndit și celelalte ocupări tradiționale: viticultura și pescuitul.

Clima și solurile județului Tulcea au oferit condiții favorabile creșterii vieții de vie. Filoxera care și-a făcut apariția în anii 1882–1884 în România a invadat la sfîrșitul anului 1900 județul Tulcea cauzând mari pierderi (2719 ha se constată la 1911)³⁰. Refacerea patrimoniului viticol nu s-a putut face științific, favorizind răspândirea în județul Tulcea (ca și în restul județelor) a unui număr însemnat de hibrizi producători direcți fără valoare (dar avantajoși pentru viticultori)³¹, care dădeau producții scăzute și de calitate inferioară. Pînă la 1900 județul Tulcea a ocupat locul I după venitul obținut la un ha de vie (558 lei) și locul al II-lea la producții de vin și producția medie la hecțar (51,9 hl)³². Datorită lipsei mijloacelor de transport moderne, vinul tulcean nu s-a putut impune pe piața României.

După agricultură, pescuitul a constituit a doua ramură a economiei județului Tulcea. Începînd cu 1895 statul român va exploata în regie băile și gîrlile Deltei Dunării dîndu-se importanță cuvenită administrației pescărilor care se vor face conform unui regulament³³. Statul va lua o serie de măsuri de îmbunătățire începînd cu anul 1906 cînd s-au

rectificat și construit 3 canale: „Regele Carol I”, „Regina Elisabeta” și „Prințipele Ferdinand”. În felul acesta s-a redat pescuitului o suprafață de 90.000 ha de ape³⁴. Rezultatele au fost umitoare. Cantitatea de pește pescuit în lacul Razelm a crescut de la 34.000 kg (1906) la 3 milioane la sfîrșitul perioadei în anul 1915³⁵. Lucările de amenajare și producții mari au determinat o creștere a populației multor sate pescărești între 1899–1904 de pînă la 27% iar între 1904–1916 de pînă la 25%³⁶. Județul Tulcea era unul din principalii furnizori de pește al țării iar pe plan local se vor înființa unități de prelucrare a peștelui³⁷. În schimb județul Tulcea cu ponderea cea mai mare în piscicultura țării nu avea depozite și antrepozite frigorifice și nici întreprinderi de confectionat uleiuri pescărești. De menționat e faptul că din totalul de pește pescuit doar 10% era oprit pentru consumul populației județului, restul de 90% fiind desfăcut pentru nevoile celorlalte județe sau pentru export³⁸. Documentele aflate la Arhivele Statului Tulcea ești și alte date din publicațiile timpului atestă că potențialul economic al marii bogății de ape a județului Tulcea n-a fost pe deplin valorificat.

În preajma revenirii Dobrogei la România aceasta avea un nivel acceptabil al dezvoltării de tip meșteșugăresc și firese forță de muncă aptă să contribuie la progresul economic³⁹. Producția industrială a județului Tulcea la 1879 se datora atelierelor meșteșugărești, morăritului, exploatarii pădurilor și carierelor⁴⁰.

După 1878, condițiile de dezvoltare a industriei ca și a celorlalte domenii ale vieții economice au cunoscut un curs nou de dezvoltare. Legile pentru încurajarea industriei⁴¹ din România pînă la primul război mondial au stimulat dezvoltarea industriei județului Tulcea. Dezvoltarea industriei locale bazată pe mașini a permis dezvoltarea rapidă a ramurilor economice care aveau aici o veche tradiție și materii prime din bîsug – morărit, pielărie, pesenit și apariția unor ramuri noi cum au fost cele legate de industria materialelor de construcții, textilă, construcții de ambarcațiuni fluviale, încălțăminte, mașini agricole, etc.

Datorită legii de încurajare⁴² a fabricilor de țesături, tăbăcăriilor care beneficiau de scutiri de taxe vamale pentru importul tananților în 1885 se înființează „Tăbăcăria Prodanoff” prima fabrică „mare” din județul Tulcea cu un număr de 41 muncitori⁴³. Industria mare va mai fi reprezentată pînă la război de o fabrică de cherestea, o moară, o turnătorie și un șantier de reparații navale⁴⁴. Dar în afara acestora mai erau în județ și alte întreprinderi reprezentând industria mijlocie⁴⁵.

Marile construcții edilitare, refacerea porturilor, lucrările CED de la Sulina, au amplificat în mod obligatoriu dezvoltarea exploatarii minelor și carierelor, fabricării materialelor de construcții. Exploatarea minelor și carierelor a fost dintotdeauna favorizată de navigația fluvială. Înainte de 1879 exploatarea nu era supusă nici unei legislații și nu era sistematică⁴⁶. Primele exploatari cunoscute au fost făcute de Ierarhii Comisiei Europene a Dunării la Preneaga în anul 1860⁴⁷. Revenirea administrației românești în Dobrogea a dus la aplicarea Regulamentului Administrației Domeniilor și la exploatare sistematică. Exploatarea primei cariere de granit a început la Iacob-Deal în anul 1885, furnizind piatră pentru pavarea orașelor București, Brăila, Galați, Sulina, Oitenița, Zimnicea, Beehet, Corabia și în țările vecine (în special Rusia)⁴⁸. În anul 1900 erauexploataate cinci cariere de granit, Tugulea, Cara-Bală, Piatra Roșie, Iacob-Deal și Greci precum și alte 30 de puncte de mai mică importanță din zona Măcinului⁴⁹. La 1908 erau enumerate printre marile cariere din România și cele din județul Tulcea: Geafurca, Muntele Carol, Piatra Roșie, Turcoala, Greci, Măcin, Uetătei, Tugulea și Iacob-Deal⁵⁰. Dezvoltarea industriei extractive este demonstrată și de varietatea materialelor extrase din cariere: piatră, marmură, piatră de var, minereu de cupru, granit, mică, calcar, etc.⁵¹. Exploatarilor intense au dus la înzestrarea carierelor cu mașini moderne, ateliere mecanice și o linie ferată Altin-Tepe-Baia⁵². În 1898 au început și prospecțiunile cu metode științifice de la Altin-Tepe ceea ce va duce la viitoarea exploatare sistematică a minei de aramă⁵³. Materialele extrase vor constitui materia primă pentru numărul mare de cărămidării, țiglării și vărvării. Exploatarea acrstor cariere și mine va fi continuată pînă la izbucnirea primului război mondial fiind cunoscute 2 societăți mai importante: Societatea anonimă Cerna și Societatea „Turcoaia-Granit”⁵⁴ precum și zeci de exploatari

mai mici aparținând statului și unor particulari români și străini. Ca urmare industria materialelor de construcții va cunoaște o dezvoltare continuă pînă la 1916, existind în județ 5 fabrici de cărămizi, 4 de ciment și 2 de var⁶⁶.

Aprovizionarea populației rurale și urbane cu produse alimentare și bunuri de comerț a dus la dezvoltarea unei rețele de brutării, centre de apă gazoasă, măcelării, croitorii, etc., în număr de 277 la 1902⁶⁶. Un rol important continuă să-l dețină morăritul⁶⁷. Morile cu abur erau în număr de 22 cu o forță moșnică de 380 cai putere, iar pentru întreținerea lor apare personalul calificat: mecanici și fochiști⁶⁸. Majoritatea morilor erau cele de vînt repartizate în mediul rural unde agricultura în continuă dezvoltare oferea o bogată materie primă, județul Tulcea aflindu-se în primele locuri în ceea ce privește numărul de mori dar nu putem spune același lucru despre producțile obținute⁶⁹.

Un rol important continuă să-l joace miciile ateliere capitaliste și meșteșugărești și industria casnică neavînd de înfruntat concurența industriei mari (puțin dezvoltată aici). Astfel, existau atât la orașe cât și la sate un număr de circa 2216 meseriași la 1900⁶⁹ și 2813 la 1905⁶¹. La orașe, meseriaile cele mai des întîlnite erau legate de ramurile alimentară, pieiărie, a lemnului, croitorie și încălțăminte, iar la sate meseriaile mai răspândite erau acelea în legătură cu: construcția caselor, timișărie, dulgherie, rotărie și fierărie. De remarcat că aceste ateliere încep să folosească și mașini cu motor⁷⁰.

Că urmare a răspândirii mașinismului, caracteristică principală a dezvoltării industriale a României la începutul secolului al XX-lea, structura industrială a județului Tulcea va suferi modificări importante. În ramura morăritului, datorită creșterii numerice și a producției morilor cu abur, sead cele de vînt⁶⁹, iar în orașul Tulcea chiar dispar. Fabriile întîlnite anterior se vor consolida, își vor spori numărul de muncitori (Tăbăcăria Prodanoff va ajunge la 100 muncitori în anul 1915) și capitalul⁶⁴. În orașul Tulcea la 1915 numărul întreprinderilor mari și mijlocii ajungeau la 29⁶⁵. Dacă pînă la 1900 producția industrială era concentrată doar în două orașe: Tulcea și Sulina, încep să apară întreprinderi mijlocii în celelalte orașe și unele comune⁶⁶.

Putem aminti întreprinderile de la: Enisala-3 fabrici de var, Isaccea — fabrici de var, Calfa — fabrică de sodă, Casimcea — fabrică de cașcaval, Mahmudia — fabrică de ulei, Malcoci fabrică de cherestea, Topolog — fabrică de postav, etc.⁶⁷. În județ fiind în jur de 40 de întreprinderi mari și mijlocii⁶⁸.

Se constată de asemenea un proces de diversificare a producției care va duce la apariția de noi fabrii de frînghii, brînzeturi, mezeluri, săpunuri, băuturi spirtoase și bomboane⁶⁹. Pătrunderea mașinilor în întreprinderi făcea necesară întîlnirea unor ateliere de reparații. În 1915 existau la Tulcea 3 ateliere de încătușerie, iar la Sulina 3 ateliere mecanice și 2 turnătorii de metale⁷⁰.

În această perioadă ca urmare a dezvoltării economice încep să apară în unele ramuri înțelegeri sporadice, convenții simple un exemplu îl constituie la 1909 *Atelierul mecanic din Sulina* cu un capital de 50.000 lei⁷¹. În anul 1910 orașul Tulcea va beneficia de un împrumut de 1.600.000 lei⁷², iar de încurajări din partea statului vor beneficia 4 întreprinderi: Tăbăcăria Prodanof, Fabrica de cherestea Avramide, Șantierul naval din Sulina și Moara S. Nedeleu din Tulcea⁷³.

Cu toată dezvoltarea industriei tulcene, structura pe ramuri a producției rămîne aceeași, industria ușoară deținind — la nivelul județului — ponderea cea mai mare, lucru explicabil dacă ținem cont că rotația mai accelerată a capitalului în această ramură făcea posibilă obținerea unor profituri ridicate în timp comparativ mai scurt decît cele obținute de industria grea.

Dezvoltarea rapidă a industriei capitaliste, a comerțului, a creat necesitatea extinderii și intensificării transporturilor. Înainte de 1877 singurele șosele erau între Babadag-Tulcea și Tulcea-Isaccea, primitive și insuficient pietruite. Starea drumurilor era aşa de proastă încît o călătorie de la Medgidia la Tulcea necesita 22 de ore. Singurul pod construit era cel de la Babadag (Toprao-Chiopru), datind din anul 1869⁷⁴.

Înțelegindu-se necesitatea dezvoltării mijloacelor de transport, după 1879 se vor completa cele două șosele naționale Constanța—Tulcea, și Tulcea—Măcin—Ghecet⁷⁵. După 1882 prin aplicarea Legii drumurilor⁷⁶ s-au construit în județ șosele în lungime de

887 Km ⁷⁷ Județul se va situa astfel pe locul 28 după metrii de șosea ce revin la un Km² suprafață și pe locul 21 după lungimea șoseelor ⁷⁸. Necesitatea unei căi ferate care să lege Tulcea de restul țării a fost după 1879 în atenția autorităților, planurile liniei ferate pînă la Tulcea, cu mai multe variante, fiind terminate abia la 1914 ⁷⁹. Lucrările de construcție au inceput în 1911 cu linia Medgidia – Baia și au fost întrerupte în anul 1913 din lipsă de credite. Abia în anul 1916 încep lucrările construindu-se podul de la Cataloi și o porțiune de cale ferată de către Km de la Tulcea la Babadag. Războiul a întrerupt lucrările, fiind reluate după încheierea păcii și terminindu-se abia în anul 1938 ⁸⁰.

Mijloacele de comunicații moștenite din timpul guvernării turcești erau reprezentate de linia telegrafică Tulcea–Constanța și de linia Sulina–Tulcea–Galați ⁸¹. Serviciul poștal aparține poștei austriece și nu acoperă necesitățile județului. În urma legii din 1892 pentru poșta rurală ⁸², pe teritoriul județului s-au înființat 10 birouri poștale deservite de diligențe și vapoare, factorii și agenții poștale. Toate comunele rurale și urbane erau legate prin telefon la 1916.

Intensificarea comerțului a contribuit la dezvoltarea porturilor dunărene. Dezvoltarea industriei a creat posibilitatea apariției unor mijloace moderne de adincere a fluviului și de înălțare a baneurilor de nisip, de consolidare a digurilor, etc. Comisia Europeană a Dunării a dispus curățirea gurilor fluviului, așezarea barelor și farurilor care să permită o bună navigație ⁸³. În 1881 a fost terminată amenajarea cu diguri protecțoare a canala Sulina ⁸⁴, dând posibilitatea unui număr tot mai mare de vase să intre pe Dunăre.

Între anii 1881–1885 prin canalul Sulina au trecut un număr de 7411 vase ⁸⁵. La începutul secolului al XX-lea datorită nesiguranței navigației prin creșterea baneurilor de nisip, agravată de cheltuielile tot mai mari pe care le impuneau cheltuielile de curățare, alimentare și scumpirea asigurărilor maritime a determinat scăderea numărului de vase la 5833 în anul 1910 ⁸⁶. Navele maritime aveau posibilitatea să urce pînă la Brăila evitîndu-se transbordările care se făceau la Sulina. Navele fluviale încep să remorcheze pe Dunăre de la unu la patru săepuri mărinu-se astfel posibilitățile de transport. În 1890 se înființează Navigația Fluvială Română dotată cu săepuri și remorche iar în 1895 Serviciul Maritim Român ⁸⁷. Vapoarele S. M. R. circulau spre Constantinopole și ajung pînă la Rotterdam – cel mai mare port din Europa ⁸⁸. Navigația fluvială și maritimă era deservită de 17 agenții de vapoare la Sulina și 3 la Tulcea în anul 1915 ⁸⁹. La Sulina și Tulcea vor apărea un număr mare de armatori, constructori navali, agenții maritime, agenții de remorcere ⁹⁰. De avantajele navigației și comerțului pe Dunăre statul român a beneficiat însă în mică măsură: între anii 1881–1890 prin canalul Sulina au trecut doar 60 de vapoare sub pavilion românesc, reprezentind doar 0,38% ⁹¹. Ca și în industria extractivă, capitalurile austro-ungare, franceze, engleze, germane au acaparat comerțul de pe Dunăre. În porturile Tulcea și Sulina s-au instalat agenții firmelor străine, care se întreceau în monopolizarea produselor și în exportul lor spre alte țări.

Puteam spune astfel că pe de o parte transporturile au stimulat întreaga viață economică a județului iar pe de altă parte au fost stimulate la rîndul lor de dezvoltarea industriei și comerțului local. Cu toate aceste realizări județul Tulcea nu satisfăcea necesitățile punîndu-se foarte mult în evidență lipsa unei căi ferate.

Pînă la 1877 circulația băncască în Dobrogea se caracteriza prin coexistența în circulația efectivă a zeci de feluri de monede metalice de cea mai variată proveniență și la cursuri diferite. Noua administrație românescă instalată în Dobrogea în anul 1879 nu a rezolvat acest haos monetar decât în anul 1885 la 1 ianuarie ⁹² cînd s-a hotărît extinderea sistemului monetar din România votat la 22 aprilie 1867 și intrat în vigoare la 1 ianuarie 1868 ⁹³.

După 1885 noile bănci din România înființează sucursale la Tulcea, Sulina și Babadag ⁹⁴. Aveau filiale următoarele bănci: Banca Națională a României (cu capital de 2 milioane la 1916), Banca Agricolă, Creditul Agricol (pînă la 1907) și Banca de Scont din București ⁹⁵. Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea se înființează în județul Tulcea bănci locale, prima fiind banca „Dunărea” la 1890 ⁹⁶. Pînă la 1916 au fost înființate opt bănci: „Națională”; „Poporului”; „Tulcea”; „Dobrogea”; „Prințipele Carol”; „Muncă și Pro-

gres"; „Victoria” și „Banca Meseriașilor”⁹⁷ care dispuneau de un capital de 2,5 milioane lei (pe primul loc „Dunărea” – 600.000 lei)⁹⁸.

Rezultă, deci, că la 1916 se formase o rețea bancară, care, deși insuficientă față de cerințele dezvoltării economice și comerciale a județului Tulcea a avut un rol important în dezvoltarea economică.

Un rol important l-au avut băncile populare înființate de elementele instărite de la sate. Prima bancă populară din județ a fost înființată la 7 noiembrie 1901 în comuna Nalbant având un capital de 120 lei⁹⁹. La 1915 existau 60 de bănci populare în județ având un capital de 1.628.923 lei¹⁰⁰. Cea mai importantă fiind banca populară „Cultura Tutunului” din Luncavița cu un capital de 109.000 lei¹⁰¹.

Băncile din județul Tulcea, cu toate că nu aveau un capital important, au jucat un rol important în dezvoltarea capitalismului în aceste locuri, au sprijinit mobilizarea capitalurilor bănești inactive și a veniturilor disponibile pe care le-a pus la dispoziția întreprinderilor și agriculturii, contribuind la dezvoltarea economiei județului.

Una din formele legăturilor economice care s-au desfășurat cu o intensitate din ce în ce mai mare în această perioadă a fost permanenta circulație a forței de muncă. Circulația forței de muncă între provincii a imbrăcat mai multe aspecte printre care: circulația creșătorilor de animale, stabilirea temporară sau definitivă a unor păstori ardeleni și aromâni în județul Tulcea sau plecarea unor locuitori din această zonă (în special populația musulmană)¹⁰². Crescătorii de animale, agricultorii și meșteșugarii veniți din restul României după 1878 s-au integrat în viața economică a județului Tulcea aducându-și contribuția la dezvoltarea orașelor și satelor tulcene.

Corespunzător schimbărilor petrecute în caracterul și esența producției, au loc în această perioadă importante transformări în sfera comerțului. Afirmarea pe piață națională a județului Tulcea s-a împătit cu consolidarea acestuia pe plan intern ca urmare a sporirii treptate a producției industriale și agricole, a trecerii la mijloacele moderne de transport și comunicații. La dezvoltarea comerțului tulcean a mai contribuit unificarea administrativă, folosirea sistemului monetar național și a sistemului metric care au înălțat sistemul otoman folosit aici.

Rolul principal în comerț l-au jucat porturile dunărene Tulcea și Sulina. Companiile de vapoare românești și străine realizează transportul de mărfuri și călători pe Dunăre¹⁰³.

Alt indicator care ilustrează același proces este creșterea numărului comercianților de la 144 în 1870 la 2.271 în anul 1916¹⁰⁴. Pentru a avea o imagine mai veridică asupra dimensiunilor comerțului tulcean trebuie să ținem cont de numărul de mici producători care își desfăceau direct în piețe și oboare produsele agricole și meșteșugărești. Formele mai vechi ale comerțului cu ridicata – bilciurile, iarmaroacele și oboarele periodice s-au dovedit viabile, desfășurind o activitate intensă în județ¹⁰⁵.

Existau două mari târguri anuale: la Tulcea¹⁰⁶ în octombrie și Măcin (8–20 septembrie)¹⁰⁷. Târguri săptămânale la Tulcea, Babadag, Chilia-Veche, Măcin și Sf. Gheorghe (de cereale, vite și alimente). Majoritatea comunelor aveau târguri anuale (în special toamna)¹⁰⁸.

La sfârșitul secolului al XIX-lea ea și în restul României, urmare firească a dezvoltării comerțului, au loc înființări de societăți anonime comerciale¹⁰⁹. Prima societate de acest fel a fost înființată în 1894, cu un capital de 50.000 lei la Sulina („30 Maiu”)¹¹⁰. Înălțându-se primul război mondial sunt înființate alte 7 societăți, cele mai mari fiind: *Olimpiu Vladimiroff*¹¹¹, *Dunărea*¹¹², și *Delfinul*¹¹³. Societățile aveau un capital între 50.000 și 400.000 lei¹¹⁴.

Dezvoltarea mijloacelor de transport a diminuat importanța comerțului periodic cu produse industriale în favoarea comerțului stabil concentrat în magazinele orașenești și prăvăliile sătești¹¹⁵. La începutul secolului al XX-lea în mediul urban se răspindește și se adâncește specializarea magazinelor. Pe liniile magazinele alimentare a căror specializare se largesc apar la Tulcea, Sulina, Babadag, Isaccea și Chilia-Veche, magazine de textile, pielărie, obiecte de uz casnic, sticlărie, încălțăminte, jucării, instrumente medicale și muzicale¹¹⁶, de unelte agricole¹¹⁷, biciclete¹¹⁸, mașini de cusut¹¹⁹, mobilă¹²⁰, etc. În județul Tulcea existau 208 magazine specializate la 1916¹²¹, 163 băcăni urbani¹²² și

271 băcăni și magazine rurale¹²³. „Magazinele negustorilor din mediul rural aveau un caracter universal, prin ele se desfăcea o gamă foarte variată de produse”¹²⁴. Multe din magazinele sătești aveau și rolul de cafenele, ceainării și hanuri¹²⁵. Paralel cu răspândirea comerțului stabil cu amânatul, se practica un comerț ambulant de către negustori, târani și meșteșugari care entreceau satele și orașele județului Tulcea, desfăcind diverse produse (cereale, uleiuri agricole, pește, var, etc.).

Odată cu dezvoltarea economică a județului s-au construit mari depozite de cărbuni, cherestea, magazii și silozuri în principalele orașe din județ: Tulcea, Sulina, Babadag, Măcin și Isaccea. La 1915 existau în județul Tulcea 57 depozite pentru consumul intern și export¹²⁶.

Comerțul de bursă, care reprezenta forma cea mai dezvoltată a comerțului cu ridicata, dar care în județul Tulcea n-a luat amploarea cunoscută în alte județe, a fost organizat în baza legii din 4 iunie 1881¹²⁷. Obiectul comerțului de bursă l-a format în principal cerealele. Burse de cereale au fost înființate în orașele porturi Sulina și Tulcea,¹²⁸ unde s-au construit antrepose și docuri pe baza legii din 28 iunie 1881 intitulată „Legea asupra magazinelor generale-docuri”¹²⁹.

La rîndul lor, comunicațiile – telegraful, telefonul și poșta (în fiecare sat există un telegraf, iar comunele aveau poștă și telefon)¹³⁰, al căror trafic sporește, ușurează legăturile comerciale pe teritoriul județului și cu celelalte județe din țară, contribuind la dezvoltarea comerțului tulcean în ansamblu sănătos.

Cercetarea caracteristicilor principale ale nivelului economic al județului Tulcea în ajunul primului război mondial demonstrează, cu toate progresele realizate, că județul Tulcea se caracterizează ca un județ cu o economie predominant agrară, cu o industrie mașinistă slabă, o productivitate scăzută a muncii și insuficientă valorificare a resurselor locale.

NOTE

- Anuarul României și Capitalei București, Atelierele grafice „Anuarul general”, București, 1916, p. 802; Rumanien Kleines wirtschafts-politisches Anderebuch IV Band Dobrudsch, DUCH der Germania, Berlin, 1917, p.p. 27–28.*
- Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Editura științifică și encyclopedică, București, p.p. 306–310; M. D. Ionescu, *Dobrogea în pragul secolului al XX-lea*, Atelierele grafice L. V. Soecu, București, 1904, pp. 749–759; A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor din Dunăre și Mare. Dobrogea*; Editura științifică și encyclopedică, București, 1979; XXX, *Dobrogea 1878–1928. Cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928.
- Codul proprietății Junciarie din 7 Ramazan 1274 (21 aprilie 1858) clasează proprietatea rurală în Turcia în cinci categorii: *mülk* – pământuri în proprietate absolută a deținătorilor; *mirie* – pământul statului și proprietățile publice; *metkuſi* sau *vacuf* – pământuri de-a căror venituri beneficiază instituțiile religioase și de binefacere; *metruke* – lăsate în dispoziția satelor și cele publice – piețele, bănciurile, locurile de rugăciune, drumurile; *merat* – pământurile nelocuite vezi: Mustafa A. Mehmed, op. cit.; și M. D. Ionescu, op. cit., pp. 280–282.
- A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 293.
- Legea de organizare a Dobrogei din 9 martie 1880* DISPUNEA PRIN ARTICOLUL 11 că: pînă la reglarea definitivă a proprietăților și posesiunilor imobiliare în Dobrogea, această proprietate și posesiune se dobindește, se conservă, se transmite și se pierde conform legilor otomane în vigoare pînă la 13 aprilie 1877". A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 285; *Dobrogea 1878–1928*, p. 283. Următoarele legi au venit să unifice sistemul proprietății după cel existent în România: *Legea pentru regularea proprietății imobiliare rurale dobrogene din 3 aprilie 1882; Legea din 10 martie 1884; Legea pentru determinarea pămînturilor de cultură și pădurilor din 5 februarie 1885; Legea pentru regularea proprietății imobiliare în Dobrogea din 11 iunie 1889; Legea pentru reglementarea proprietății în Dobrogea din 1892*; legile din 1893 și 1908 etc. Vezi: A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 294; *Dobrogea 1878–1928*, pp. 279–297; Kogălniceanu M., *Tesis social-politice alese*, Ed. politică, Buc., 1967, etc.
- A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 294. Este vorba de Legea pentru reglementarea proprietății imobiliare în Dobrogea din 1892.
- Ibidem.*
- Ion Nenițescu, *Exponerea din 1900 făcută către consiliul județului Tulcea*, Tip. „Română” – Maloskitsky – Antonovici, Tulcea, 1901, p. 7.
- Vezi nota 5.
- Anuarul României și Capitalei București*, pentru anii 1915–1916; Luca Ionescu, *Dare de seamă prezentată consiliului jude-*

- jean, Tip. Curții Regale F. Göbl, Buc., 1904; Documente aflate în colecția muzeului „Deltii Dunării” Tulcea.
11. *Ibidem*. Gospodăriile cu 5–10 ha reprezentau 79,9% din total și aveau 58,6% din pământul arabil.
  12. *Ibidem*.
  13. XXX, *Istorie economică*, Ed. didactică și pedagogică, Buc., 1979, pp. 148–151.
  14. La 1916 existau în județul Tulcea 12 moșieri. Vezi *Anuarul României și Capitalei București*, 1916, pp. 802–822; Lucrețiu Pătrășcanu, *Studii economice și social-politice 1925–1945*, Ed. politică, București, 1978, pp. 41–46; *Invoiri agricole tulcene aflate în colecția muzeului „Deltii Dunării” Tulcea.*
  15. Unele mișcări părănești au avut loc la Niculițel și satele din Delta. Vezi: Gh. Ioniță, *Retrospective revoluționare tulcene*, în: *Peuce IV, Intreprinderea poligrafică Galați*, 1975, p. 307.
  16. Dobrogea economică, Anul II, nr. 6–7, Tip. „Albania”, Constanța, 1923, p. 156; *Anuarul României... pentru anii 1915–1916*; Ion Palade, *Expunere făcută către Consiliul județului Tulcea*, Tip. „Aurora Dobrogei”, A. Fridman, Tulcea, 1881, p. 9.
  17. *Dobrogea economică*, 1923, p. 156.
  18. *Ibidem*
  19. *Ibidem*
  20. *Ibidem*
  21. *Ibidem*
  22. M. D. Ionescu, op. cit., p. 64.
  23. *Curierul Dobrogei*, din 30 aprilie 1905 în: „100 de ani de presă tulceană”, Institutul de arte grafice, Buc., 1979, p. 32; *Anuarul României pentru anii 1885–1916*.
  24. Luca Ionescu, op. cit., pp. 72–74.
  25. *Ibidem*
  26. După 1900 apicultura nu mai ocupă acest loc important și datorită legislației legate de păduri. Vezi: *Anuarul României pe anii 1885–1916*.
  27. Dobrogea 1878–1928, p. 490; Luca Ionescu, op. cit., pp. 54–55; *Anuarul general al Agriculturii, Comerțului și Industriei României pe anul 1905*, stabilimentul de arte grafice „Albert Baer” Buc., 1905, p. 904.
  28. *Ibidem*
  29. *Ibidem*.
  30. Luca Ionescu, op. cit., pp. 84–92
  31. M. D. Ionescu, op. cit., pp. 749–751; Luca Ionescu, op. cit., pp. 85–86.
  32. *Ibidem*
  33. *Legea asupra pescuitului din 10 octombrie 1896 și regulamentul de aplicare a acestei legi*. Vezi: C. Hamangiu, *Codul general al României*, Legi uzuale, vol. II, Edit. Leon Alcalay, București, 1900, p. 453; *Monitorul oficial Nr. 113 din 19 august 1900*.
  34. *La Commission Européenne du Danube et son œuvre de 1856 à 1931*, Imprimerie Nationale, Paris, 1931, pp. 390–398; M. D. Ionescu, op. cit., pp. 804–820; Dobrogea 1878–1928..., pp. 427–429; Petru Zaharia, *Sulina – porto-franc (1870–1939)*, în „Peuce VIII”, Intreprinderea poligrafică „Arta Grafică”, Buc., 1980, pp. 518–519; 522.
  35. Dobrogea 1878–1928..., pp. 415–430.
  36. O creștere mare au avut-o satele Jurilovca, Caraorman, Sf. Gheorghe, Sarichioi, etc. Vezi: Dobrogea 1878–1928, pp. 415–430.
  37. Jurilovca 1897, trei fabrici de conserve doarate cu afumători, cuptoare de fier, conserve, mașini de închiș conservare și de tăiat peștele. Vezi: Vocea Dobrogei, din 6 octombrie 1897, în: „100 de ani de presă tulceană...”, p. 24.
  38. Gligor Stan *Exploatarea pescuitului și consecințele acestora asupra muncii și vieții pescărilor din județul Tulcea în perioada 1919–1944*, în Peuce IV, 1975, pp. 295–296.
  39. G. Dumitrescu, *Desvoltarea economică a Dobrogei pînă la 1878*, în: *Revista de istorie*, Tom 31 (1978), nr. 6, pp. 1021–1022; Baron D'Hogguer, *Renseignements sur la Dobroudja. Son état actuel, ses ressources et son avenir*, Imprimerie de l'Association Académique Roumaine, București, 1879.
  40. „... 4 mori cu vaporii, 81 mori de vînt, 2 fabrici de bere, una fabrică de apă (soda), 13 destilării, 6 fabricanți de luminiști, 4 fabricanți de căramida, 10 olari, 12 constructori de lutre, un rotar, 46 fierari și constructori de cărute, 2 căldării, 17 tinichigii, 8 tabăcări, 6 lucrători de hamuri, 15 blănări și cojocări, 2 abagii, 4 trăistari, un fabricant de site, 17 cismari, un fabricant de pălătii, 2 șepcari etc...” Vezi: G. Dumitrescu, *Un document privitor la „situația județului” Tulcea în anul 1879*, în Peuce, IV, Intreprinderea poligrafică, Galați, 1975, pp. 282–283.
  41. Măsurile generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale, 21 aprilie 1887; *Legea pentru încurajarea industriei naționale, 1912*; *Legea pentru încurajarea industriei textile*, 1906, etc. Vezi: *Istorie economică...*, pp. 36; 119–131.
  42. Tariful vamal protecționist, din 1886 și 1906; *Legea generală a vămilor din anul 1905*, etc. Vezi: *Istorie economică...*, p. 36; 119–131.
  43. Se consideră industrie mare conform Legei de încurajare a industriei naționale din 1877 întreprinderile cu un capital fix de cel puțin 50.000 lei și 25 muncitori. Vezi: *Istorie economică*, p. 121; *Almanahul industriei și comerțului*, Institutul de arte grafice „Eminescu”, București, 1908, p. 26; și cel din 1909 la p. 266.
  44. *Anuarul României și Capitalei București*, pentru anii 1915–1916; *Anuarul general al Agriculturii, Comerțului și Industriei României*, stabilimentul de arte grafice „Albert Baer”, București, 1905, p. 906; Luca Ionescu, op. cit., p. 97, etc.
  45. Două fabrici de ulei, o fabrică de cognac, o fabrică de bere, două fabrici de brinzeturi, 5 fabrici de opinci, două fabrici de lemn de construcții, o fabrică de fringhi, una de săpun, una de lemn de construcții,

- o fabrică de lacuri și vopsele, una de unele agricole și roabe, etc. Vedi: *Anuarul Național al României*, 1902, Institutul de arte grafice „Eminescu”; *Anuarul României și Capitaliei București*, 1915–1916, etc.
46. Ion Ionescu de la Brad, *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja*, Imprimerie du jurnal de Constantinopol, Constantinopol, 1850, p. 76; Baron d'Hogguer, op. cit., J. Jooris, *La situation économique de la Roumanie et de la Dobroudja*, Bruxelles, Leipzig, 1881 (ap. II, Exposé de la situation économique de la Dobroudja) Gh. Dumitrescu, *Desvoltarea economică a Dobrogei pînă la 1878*, pp. 1021–1022; M. D. Ionescu, op. cit., p. 821, etc.
  47. *Commission Européenne du Danube...*, p. 334, M. D. Ionescu, op. cit., p. 821.
  48. *Almanachul industriei și comerțiului*, 1908, p. 141; M. D. Ionescu, op. cit., p. 822; *Commission Européenne du Danube...*, op. cit.
  49. *Ibidem*
  50. *Almanachul industriei și comerțiului*, 1908, pp. 139–141.
  51. Genaferca, Altin-Tepe, Ac-punar și Ceamurlia de Jos, minereu de cupru; Muntele Carol, Piatra-Roșie, Turcoala, Iacob-Deal – granit; Greci, Măcin – granit și mică; Cetăței, Tugulea – calcar; Piatra-Roșie și Iacob-Deal – granit și marmură; Tulcea (punctele Tulcea-Veche, Trei Sfintini, Dealul morilor) și Niculițel (punctul Flatină Zmeului) – marmură neagră, etc. Vedi: *Almanachul industriei și comerțiului*, 1908, p. 139–141; 171.
  52. M. D. Ionescu, op. cit., p. 670; *Anuarul României* pentru anii 1885–1916; Petru Zaharia, Sulina – porto franc; *Dobrogea 1878–1928*, p. 385–389.
  53. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 293; *Dobrogea 1878–1928*, pp. 385–389.
  54. *Anuarul României și Capitaliei București* pentru anii 1915–1916; *Rumänien... IV, Band. Dobrudscha*, pp. 35–39.
  55. *Ibidem*
  56. *Anuarul Național al României pe anul 1902*, Institutul de arte grafice „Eminescu”, București, 1902, pp. 853–863.
  57. 637 de mori cu un capital de 1.006.570 lei și o producție anuală de 423.867 kg. Vedi: M. D. Ionescu, op. cit., p. 862, *Anchela industrială*, vol. II, Ed. Golescu, București, 1903, pp. 144–145.
  58. *Anuarul României*, pentru anii 1900–1916.
  59. *Almanachul industriei și comerțiului*, 1909, pp. 101–103.
  60. *Anuarul Național al României 1901*, pp. 265–270.
  61. *Ibidem*, 1906, pp. 420–431.
  62. *Rumänien... IV, Band. Dobrudscha*, pp. 25–40.
  63. *Ibidem*
  64. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 293.
  65. *Anuarul României și Capitaliei București*, 1915
  66. *Ibidem*
  67. *Ibidem*
  68. *Ibidem*
  69. *Ibidem*
  70. *Ibidem*
  71. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 290.
  72. *Almanachul industriei și comerțiului*, 1911, p. 203
  73. *Ibidem*, pp. 58–61.
  74. M. D. Ionescu, op. cit., p. 684
  75. Azi satul Smirdan
  76. *Legea drumurilor din 1882*, în „Istorie economică”, p. 135
  77. M. D. Ionescu, op. cit., p. 698; *Anuarul general al României*, Atelierele grafice „Anuarul general”, București, 1909, p. 293.
  78. *Ibidem*
  79. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 323
  80. *Ibidem*
  81. M. D. Ionescu, op. cit., p. 699
  82. *Istorie economică*, pp. 134–135
  83. *Commission Européenne du Danube...*, pp. 508–510
  84. *Ibidem*
  85. *Ibidem*, p. 506
  86. *Ibidem*
  87. *Istorie economică*, p. 135
  88. *Ibidem*
  89. *Anuarul României și Capitaliei București*, pp. 802–808
  90. *Ibidem*, pp. 802–803; 808–809.
  91. *Commission Européenne du Danube*, p. 510, în anul 1911 vasele românești reprezentau 8,6% din totalul vaselor care treceau pe Dunăre.
  92. *XXX. Dobrogea 1878–1928*, pp. 578–579
  93. *Legea pentru înființarea noului sistem monetar*, Imprimeria statului, București, 1867; *Istorie economică*, p. 189.
  94. *Annuaire de Roumanie...* 1886, p. 123, *Anuarul României...*, 1890, p. 435.
  95. *Anuarul României* pentru anii 1885–1916; *Dobrogea 1878–1928...* p. 674; *Rumänien... IV Band Dobrudscha*, p. 28.
  96. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 295.
  97. *Anuarul României*, pentru anii 1890–1916; *Rumänien... IV, Band Dobrudscha*, p. 28; *Dobrogea 1878–1928*, pp. 671–674; M. D. Ionescu, op. cit., pp. 901–902.
  98. *Ibidem*
  99. Banca „Nădejdea Potcovarilor” din Nălbant, 10 membri și un capital de 120 lei. *Anuarul Băncilor Populare din România pe anul 1901*, Tip. Fabricii „Progresul”, Ploiești, 1902, p. 273.
  100. *Rumänien...*, *IV Band. Dobrudscha*, pp. 28–40; *Anuarul României și Capitaliei București*, 1915, pp. 802–822.
  101. *Ibidem*.
  102. *XXX. Istorie economică*, p. 232; *XXX. Dobrogea: 1878–1928*; C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Ed. științ., Buc., 1964.; Informatorii din satele județului Tulcea; documente inedite aparținând Muzeului „Deltei Dunării” Tulcea.
  103. Vedi nota 89.

104. *Anuarul României și Capitalei București*, 1916, p. 293.
105. M. D. Ionescu, *op. cit.*, pp. 903–904; *Anuarul Național al României* 1902, pp. 353–363.
106. *Ibidem*
107. *Ibidem*
108. M. D. Ionescu, *op. cit.*, p. 904; Informator din satele cercetate.
109. XXX, *Annuaire de Roumanie*, 1885, p. 123; *Anuarul Național al României*, 1900, p. 176.
110. *Statutul societății economice „30 Maiu” din Sulina*, Tip. „Dobrogea” Sava Donceni, Tulcea, 1895.
111. Scrisorile comerciale ale firmei „Olimpiu Vladimiroff” aflate în colecția muzeului Delta Dunării Tulcea. Societatea „Vladimiroff” avea legături comerciale cu 24 de firme din România, Austro-Ungaria, Germania, Rusia, Bulgaria și Grecia. Scrisorile societății nu au fost publicate.
112. *Anuarul Național al României*, 1900, pp. 176–179. Documentele aflate în colecția muzeului Delta Dunării Tulcea.
113. Societatea „Delfinul” pentru încurajarea comerțului și exploatarea industriei peșteritului. Vezi: *Anuarul Național al României*, 1900, pp. 176–179.
114. Vezi notele 112 și 113.
115. *Anuarul Național al României* pentru anii 1900–1910; 1915–1916. Informator din satele județului Tulcea.
116. *Ibidem*
117. *Anuarul Național al României*, 1901, pp. 265–268.
118. *Ibidem*, p. 265
119. *Anuarul Național al României*, 1902, p. 357
120. *Ibidem*, p. 356.
121. *Anuarul României și Capitalei București*, 1915, pp. 802–822
122. *Ibidem*
123. *Ibidem*
124. *Istorie economică*, p. 182. Informator din satele județului Tulcea.
125. *Ibidem*
126. *Anuarul României și Capitalei București*, 1915, pp. 802–822.
127. *Istorie economică*..., p. 181
128. *Anuarul Național al României* pentru anii 1900–1911; Dobrogea economică din 1906.
129. Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc*, București, vol. I – 1925; vol. II – 1927; V. Jinga – *Principii și orientări ale comerțului exterior al României*, 1859–1916, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975; *Istorie economică*, p. 181.
130. M. D. Ionescu, *op. cit.*, p. 699; Luca Ionescu, *op. cit.*, p. 63; *Anuarul Național al României*, pentru anii 1885, 1890–1893; 1896–1898; 1900–1910 și 1915–1916.

LA SITUATION ÉCONOMIQUE DU DEPARTEMENT DE TULCEA 1878–1916 (RÉSUMÉ)

L'analyse des traits principaux du niveau économique du département de Tulcea, à la veille de la première guerre mondiale prouve, malgré les progrès réalisés, que le département de Tulcea,

se caractérise par une économie éminemment agraire et une industrie machiniste faible, une productivité réduite et une insuffisante mise en valeur des ressources locales.